

วิเคราะห์บทบาทและความแตกต่างของสารนิพนธ์และดุษฎีนิพนธ์:
กรณีของหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
An Analysis of the Roles and Differences Between Thematic
Papers and Doctoral Dissertations: A Case Study of the Ph.D.
Program in Buddhist Studies, Graduate School,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

พระมหาทวี มหาปณฺโณ (ละลง)
Phramaha Tawee Mahapanno (Lalong)^๑

Received: July 17, 2025 Revised: August 1, 2025

Accepted: August 7, 2025

บทคัดย่อ

การศึกษาระดับปริญญาเอกประกอบด้วยองค์ประกอบทางวิชาการที่สำคัญสองประการ คือ ดุษฎีนิพนธ์และสารนิพนธ์ ซึ่งมีบทบาทและหน้าที่ที่แตกต่างกันในกระบวนการพัฒนานักวิจัย บทความนี้วิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างดุษฎีนิพนธ์และสารนิพนธ์ในมิติต่าง ๆ ได้แก่ ลำดับขั้นตอนในหลักสูตร วัตถุประสงค์และเป้าหมาย ขนาดและความซับซ้อนของงาน การกำกับดูแลและการประเมิน และความสำคัญต่อการได้รับปริญญา ผลการวิเคราะห์พบว่า สารนิพนธ์เป็นเครื่องมือในการประเมินความพร้อมของนิสิตก่อนเข้าสู่ขั้นตอนการวิจัยหลัก ขณะที่ดุษฎีนิพนธ์เป็นผลงานวิจัยสำคัญที่มุ่งสร้างองค์ความรู้ใหม่และเป็นเกณฑ์ชี้ขาดในการสำเร็จการศึกษา การเข้าใจความแตกต่างดังกล่าวจะช่วยให้บัณฑิตวิทยาลัยสามารถวางแผนการศึกษาและเตรียมตัวได้อย่างเหมาะสม

^๑สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Email: ptlalong@gmail.com เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๒ ๖๘๐ ๔๕๖๘, Buddhist Studies, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

คำสำคัญ : ดุษฎีนิพนธ์, สารนิพนธ์, การศึกษาระดับปริญญาเอก, การสอบวัดคุณสมบัติ, หลักสูตรดุษฎีบัณฑิต

Abstract

Doctoral education comprises two critical academic components: doctoral dissertation and thematic paper, which serve distinct roles and functions in the researcher development process. This article provides a comparative analysis of the differences between doctoral dissertation and thematic paper across various dimensions including: sequential order in curriculum, objectives and goals, scope and complexity of work, supervision and evaluation, and significance for degree completion. The analysis reveals that thematic papers serve as assessment tools for evaluating student readiness before entering the main research phase, while doctoral dissertations represent major research endeavors aimed at creating new knowledge and serve as decisive criteria for graduation. Understanding these differences enables doctoral students to appropriately plan their studies and prepare themselves effectively.

Keywords: Doctoral Dissertation, Thematic Paper, Doctoral Education, Qualifying Examination, Doctoral Curriculum

๑. บทนำ

การศึกษาระดับปริญญาเอกเป็นระดับการศึกษาสูงสุดที่มุ่งเน้นการพัฒนานักวิจัยให้มีความสามารถในการสร้างองค์ความรู้ใหม่และมีส่วนร่วมในการพัฒนาวิชาการในสาขาวิชาของตน ในกระบวนการศึกษาระดับนี้ นิสิตจะต้องผ่านกิจกรรมทางวิชาการที่สำคัญหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดทำสารนิพนธ์และดุษฎีนิพนธ์ ซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักที่แสดงถึงความสามารถทางวิชาการและการวิจัยของนิสิต

อย่างไรก็ตาม การเข้าใจความแตกต่างระหว่างสารนิพนธ์และดุษฎีนิพนธ์ยังคงเป็นประเด็นที่นิสิตปริญญาเอกหลายคนมีความสับสน โดยเฉพาะในด้านบทบาท หน้าที่ และ

ความสำคัญของแต่ละชิ้นงานในกระบวนการศึกษา ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับความแตกต่างเหล่านี้จะช่วยให้บัณฑิตสามารถวางแผนการศึกษา เตรียมตัว และจัดสรรเวลาได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างคุณิพนธ์และสารนิพนธ์ในบริบทของการศึกษาระดับปริญญาเอก โดยอ้างอิงจากคู่มือการเขียนคุณิพนธ์ วิทยานิพนธ์ และสารนิพนธ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนและเป็นประโยชน์ต่อนิสิตปริญญาเอกและผู้ที่เกี่ยวข้องในวงการศึกษาในระดับอุดมศึกษา

๒. ความหมายและนิยาม

๒.๑ คุณิพนธ์

คุณิพนธ์ คือ ผลงานวิจัยหลักในระดับปริญญาเอกที่นิสิตต้องดำเนินการวิจัยอย่างเป็นระบบเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่หรือข้อค้นพบใหม่ในสาขาวิชาของตน คุณิพนธ์เป็นส่วนหนึ่งของข้อกำหนดในการศึกษาระดับคุณิพนธ์บัณฑิต โดยระบุไว้ในหลักสูตรว่าเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่นิสิตปริญญาเอกต้องทำให้สำเร็จก่อนจบการศึกษา

นิสิตจะทำคุณิพนธ์ภายใต้การควบคุมของอาจารย์ที่ปรึกษาหลักและคณะกรรมการควบคุมคุณิพนธ์ หลังจากเสร็จสิ้นการวิจัย นิสิตต้องเข้าสอบปากเปล่าเพื่อป้องกันคุณิพนธ์ต่อหน้าคณะกรรมการสอบอย่างเป็นทางการ และเมื่อสอบป้องกันผ่านแล้วจึงถือว่าสำเร็จการทำคุณิพนธ์ตามหลักสูตร นอกจากนี้ มหาวิทยาลัยยังกำหนดให้นิสิตต้องเผยแพร่ผลงานคุณิพนธ์ เช่น การพิมพ์หรือเผยแพร่ในที่ประชุมวิชาการ เพื่อแสดงถึงการมีส่วนร่วมทางวิชาการก่อนจะได้รับปริญญา

๒.๒ สารนิพนธ์

สารนิพนธ์ ในบริบทของนิสิตปริญญาเอก หมายถึง รายงานการค้นคว้าอิสระหรือผลงานวิชาการชิ้นหนึ่งที่ทำขึ้นเพื่อประกอบการสอบวัดคุณสมบัติ (Qualifying Examination) ก่อนที่นิสิตจะก้าวเข้าสู่ขั้นตอนการทำคุณิพนธ์ สารนิพนธ์มีลักษณะเป็นงานวิจัยขนาดย่อมหรือบทความวิชาการที่นิสิตต้องศึกษาค้นคว้าเชิงลึกในหัวข้อเฉพาะทางภายใต้การแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา

นิสิตปริญญาเอกทุกคนต้องจัดทำสารนิพนธ์อย่างน้อย 1 เรื่อง เพื่อผ่านเกณฑ์การสอบคุณสมบัติตามที่หลักสูตรกำหนด เมื่อทำสารนิพนธ์เสร็จ นิสิตจะต้องนำเสนอผลงานนี้ต่อ

คณาจารย์หรือคณะกรรมการภายในมหาวิทยาลัยเพื่อประเมินว่าผ่านเกณฑ์คุณสมบัติที่กำหนดหรือไม่ การผ่านสารนิพนธ์จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้นิสิตสอบวัดคุณสมบัติผ่านและสามารถขอสอบโครงร่างดุษฎีนิพนธ์ต่อไปได้

๓. การวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่าง

๓.๑ ลำดับขั้นตอนในหลักสูตร

สารนิพนธ์เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสอบวัดคุณสมบัติ ซึ่งเกิดขึ้นหลังจากนิสิตเรียนจบรายวิชาตามหลักสูตร และจะต้องทำให้สำเร็จก่อนการเข้าสู่ขั้นตอนการทำดุษฎีนิพนธ์ ในทางตรงข้าม ดุษฎีนิพนธ์จะดำเนินการในช่วงท้ายของหลักสูตร หลังจากทีมนิสิตสอบวัดคุณสมบัติผ่านแล้ว และได้รับอนุมัติให้เป็นนักศึกษาวิจัยระดับดุษฎีบัณฑิต (Ph.D. candidate)

การจัดลำดับดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า สารนิพนธ์คือขั้นกรองความพร้อมของนิสิต ก่อนที่นิสิตจะทุ่มเทเวลาหลายปีในการทำดุษฎีนิพนธ์ต่อไป ระบบนี้ช่วยให้มั่นใจได้ว่านิสิตมีพื้นฐานความรู้และทักษะการวิจัยที่เพียงพอสำหรับการดำเนินงานวิจัยระดับสูงต่อไป

๓.๒ วัตถุประสงค์และเป้าหมาย

ดุษฎีนิพนธ์มีเป้าหมายเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่หรือเสนอแนวคิดวิชาการใหม่ที่มีความหมายในสาขาวิชานั้น และเป็นผลงานหลักที่ใช้ในการพิจารณาขอปริญญาเอกแก่นิสิต ดุษฎีนิพนธ์จึงต้องมีลักษณะเป็นงานวิจัยที่มีนวัตกรรม มีความคิดสร้างสรรค์ และสามารถก่อให้เกิดผลกระทบทางวิชาการในสาขาวิชานั้น

ส่วนสารนิพนธ์มีเป้าหมายเพื่อประเมินความรู้พื้นฐานและทักษะการวิจัยของนิสิตว่าเพียงพอและพร้อมที่จะทำวิจัยระดับสูงหรือไม่ โดยเป็นเหมือนบททดสอบความสามารถทางวิชาการของนิสิตก่อนอนุญาตให้ทำดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สารนิพนธ์จึงมุ่งเน้นการแสดงให้เห็นถึงความเข้าใจเชิงลึกในประเด็นเฉพาะ มากกว่าการสร้างนวัตกรรมใหม่

๓.๓ ขนาดและความซับซ้อนของงาน

ดุษฎีนิพนธ์เป็นงานวิจัยขนาดใหญ่ มีหลายบทตอน ครอบคลุมทั้งบทนำ ทบทวนวรรณกรรม วิธีวิทยาการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึก และบทสรุปข้อค้นพบใหม่ ใช้ระยะเวลานานและต้องการความเข้มข้นทางวิชาการสูง ดุษฎีนิพนธ์จึงมีลักษณะเป็นผลงานที่ครอบคลุมและลึกซึ้ง สามารถยืนหยัดได้ในฐานะงานวิจัยที่สมบูรณ์

ส่วนสารนิพนธ์มีขนาดเล็กกว่า โดยทั่วไปอาจมีความยาวและขอบเขตใกล้เคียงกับบทความวิชาการหรือการค้นคว้าอิสระหนึ่งเรื่องที่มีจุดเน้นหัวข้อเฉพาะเจาะจง ความซับซ้อนของ

สารนิพนธ์จะน้อยกว่าดุชฎินิพนธ์ และมุ่งตรวจสอบประเด็นเฉพาะเพื่อแสดงว่านิสิตเข้าใจประเด็นนั้นอย่างลึกซึ้งเพียงใด

๓.๔ การกำกับดูแลและการประเมิน

ในการทำดุชฎินิพนธ์ มหาวิทยาลัยจะกำหนดคณะกรรมการควบคุมดุชฎินิพนธ์ขึ้นมาดูแลนิสิต ประกอบด้วยอาจารย์ที่ปรึกษาหลักและอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านอื่นหลายท่าน นิสิตต้องเสนอเค้าโครงวิจัยให้คณะกรรมการอนุมัติก่อนทำวิจัย และเมื่อทำวิจัยเสร็จต้องสอบป้องกันดุชฎินิพนธ์ต่อหน้าคณะกรรมการดังกล่าวอย่างเป็นทางการ โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิจากสถาบันอื่นเป็นประธานกรรมการภายนอกร่วมประเมินด้วย-ตรวจสอบตามเกณฑ์ของสกอ.หรือสปอ.-เกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา พ.ศ. ๒๕๖๕ อาจารย์ผู้สอบวิทยานิพนธ์ ต้องประกอบด้วยอาจารย์ประจำหลักสูตร โดยอาจมีอาจารย์ประจำหรือนักวิจัยประจำร่วมเป็นผู้สอบด้วย และผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกสถาบันอุดมศึกษา ไม่น้อยกว่า ๒ คน รวมทั้งหมดแล้วไม่น้อยกว่า ๕ คน ทั้งนี้ ประธานกรรมการสอบต้องเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ภายนอก นอกจากนี้ยังมีเงื่อนไขว่าดุชฎินิพนธ์ที่สำเร็จควรได้รับการเผยแพร่หรือตีพิมพ์เพื่อรับรองคุณภาพผลงาน

ส่วนสารนิพนธ์โดยทั่วไปจะมีอาจารย์ที่ปรึกษาดูแลหลักเพียงหนึ่งท่าน ไม่ได้มีคณะกรรมการเต็มรูปแบบเช่นดุชฎินิพนธ์ และการประเมินสารนิพนธ์จะอยู่ในรูปแบบการสอบภายในมหาวิทยาลัย ผ่านการพิจารณาของคณาจารย์ในสาขาวิชานั้นเพื่อวัดคุณสมบัติของนิสิต ไม่จำเป็นต้องมีผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกหรือการตีพิมพ์ผลงานในขั้นตอนนี้

๓.๕ ความสำคัญต่อการได้รับปริญญา

ดุชฎินิพนธ์เป็นปัจจัยชี้ขาดในการสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอก กล่าวคือ หากนิสิตไม่สามารถทำดุชฎินิพนธ์ให้สำเร็จหรือตกในการสอบป้องกันดุชฎินิพนธ์ นิสิตจะไม่จบการศึกษาระดับนี้ ดังนั้น ดุชฎินิพนธ์จึงเป็นผลงานที่มีน้ำหนักสูงสุดในการพิจารณาจบปริญญา

ส่วนสารนิพนธ์มีสถานะเป็น "ด่าน" ระหว่างทางที่ต้องผ่านเท่านั้น ไม่ใช่ผลงานสุดท้ายที่ใช้ขอปริญญาโดยตรง อย่างไรก็ตาม สารนิพนธ์ก็มีความสำคัญในเชิงเงื่อนไข เพราะนิสิตจะก้าวไปทำดุชฎินิพนธ์ไม่ได้หากไม่ผ่านการสอบสารนิพนธ์ตามที่หลักสูตรกำหนดไว้ก่อน

๔. ตารางเปรียบเทียบ

ด้านการเปรียบเทียบ	สารนิพนธ์	ดุษฎีนิพนธ์
ลำดับในหลักสูตร	ก่อนทำดุษฎีนิพนธ์ (ส่วนของการสอบวัดคุณสมบัติ)	ขั้นสุดท้ายของหลักสูตร
วัตถุประสงค์	ประเมินความพร้อมและความรู้พื้นฐาน	สร้างองค์ความรู้ใหม่
ขนาดงาน	งานวิจัยขนาดเล็ก (คล้ายบทความวิชาการ)	งานวิจัยขนาดใหญ่ (หลายบท)
ระยะเวลาดำเนินการ	สั้น (ไม่กี่เดือน)	ยาว (หลายปี)
การกำกับดูแล	อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก 1 ท่าน	คณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์
การประเมิน	สอบภายในมหาวิทยาลัย	สอบป้องกันอย่างเป็นทางการ
การเผยแพร่	ไม่จำเป็น	จำเป็นต้องเผยแพร่
ความสำคัญ	เงื่อนไขก่อนทำดุษฎีนิพนธ์	เกณฑ์ชี้ขาดการจบการศึกษา

๕. อภิปรายผล

การวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างดุษฎีนิพนธ์และสารนิพนธ์แสดงให้เห็นถึงการออกแบบหลักสูตรปริญญาเอกที่มีขั้นตอนและกระบวนการที่เป็นระบบ โดยแต่ละองค์ประกอบมีบทบาทที่เฉพาะเจาะจงและเสริมซึ่งกันและกัน

สารนิพนธ์ทำหน้าที่เป็นกลไกการคัดกรองและเตรียมความพร้อม ช่วยให้มั่นใจได้ว่านิสิตมีพื้นฐานทางวิชาการและทักษะการวิจัยที่เพียงพอก่อนเข้าสู่ขั้นตอนการวิจัยที่ต้องใช้เวลาและทรัพยากรมาก การมีระบบการสอบวัดคุณสมบัติผ่านสารนิพนธ์จึงเป็นการป้องกันไม่ให้นิสิตที่ยังไม่พร้อมเข้าสู่ขั้นตอนการทำดุษฎีนิพนธ์ ซึ่งอาจส่งผลให้เสียเวลาและทรัพยากรโดยไม่จำเป็น

ดุษฎีนิพนธ์ในฐานะผลงานหลักของหลักสูตร มีความสำคัญในการพิสูจน์ความสามารถของนิสิตในการทำงานวิจัยระดับสูงและการสร้างสรรค์องค์ความรู้ใหม่ ระบบการกำกับดูแลที่เข้มงวดและการประเมินที่เป็นทางการช่วยรับรองคุณภาพของผลงานและความสามารถของผู้ที่จะได้รับปริญญาเอก

การเข้าใจความแตกต่างเหล่านี้มีประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับนิสิตปริญญาเอกในการวางแผนการศึกษา การจัดสรรเวลา และการเตรียมตัวในแต่ละขั้นตอน นอกจากนี้ยังเป็นประโยชน์สำหรับอาจารย์และผู้บริหารหลักสูตรในการให้คำแนะนำและการปรับปรุงหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๖. บทสรุป

ดุชฎินิพนธ์และสารนิพนธ์เป็นองค์ประกอบสำคัญของหลักสูตรปริญญาเอกที่มีบทบาทและหน้าที่ที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน สารนิพนธ์ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการประเมินความพร้อมของนิสิตก่อนเข้าสู่ขั้นตอนการวิจัยหลัก ในขณะที่ดุชฎินิพนธ์เป็นผลงานวิจัยสำคัญที่มุ่งสร้างองค์ความรู้ใหม่และเป็นเกณฑ์ชี้ขาดในการสำเร็จการศึกษา

ความแตกต่างหลักประกอบด้วย ลำดับขั้นตอนในหลักสูตร วัตถุประสงค์และเป้าหมาย ขนาดและความซับซ้อนของงาน การกำกับดูแลและการประเมิน และความสำคัญต่อการได้รับปริญญา การเข้าใจความแตกต่างเหล่านี้จะช่วยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องสามารถดำเนินการได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

การศึกษานี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการออกแบบหลักสูตรที่มีขั้นตอนที่เป็นระบบและองค์ประกอบที่เสริมซึ่งกันและกัน เพื่อพัฒนานักวิจัยให้มีความสามารถในการสร้างองค์ความรู้ใหม่และมีส่วนร่วมในการพัฒนาวิชาการอย่างมีคุณภาพ

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (๒๕๖๑). *คู่มือการเขียนคุณวุฒิบัตร
วิทยานิพนธ์ และสารนิพนธ์*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

